

ÚJRAOLVASVA

De Sade márki, az erkölcsforradalmár

Filozófia a budoárban

„Ha bebizonyosodott, hogy Isten, akit az ostobák minden látható dolog egyetlen szerzőjének és alkotójának tekintenek, nem más, mint az emberi értelem non plus ultrá-ja, kísértet, melyet az elme pillanatnyi szorultságában, saját műveit kisegítendő hívott életre... ha bizonyos, hogy feltéve ilyen semmittevő lény létezését, ő a legnevetesegebb valamennyi élőlény között, mivel egyetlen napra tette csak magát hasznossá, és azután évmilliók óta gyűlöletes tétlenségben tesped, feltéve, hogy létezik úgy, ahogy a vallások lefestik előttünk, ő a legundokabb lény, hiszen megengedi a gonoszsgot a földön, holott mindenhatóságánál fogva megakadályozhatná; ha tehát mindez bizonyítást nyerne, ahogy bizonyított is, kétségbevonhatatlanul... az istenfélelem, mely az embert ehhez a félkegyelmű, tökéletlen, irgalmat nem ismerő, továbbá utálatos Teremtőhöz köti, szükséges erénynek tartható?” – teszi fel partnernőjének a kérdést a libertinus „budoárfilozófus Dolman-cé De Sade márki *Filozófia a budoárban* című művében. Az először 1795-ben Londonban megjelentetett, különös esszé-regény magyar változata 1989-ben jelent meg Budapesten.

A maga nemében mindmáig páratlan könyv mindenféle hálósobai pornográfia ideológiai tárháza kíván lenni, a legkülönfélébb nemi kicsapongások alapképletét szállítja kora libertinusainak. A kerettörténet igen egyszerű: egy XVIII. századi párizsi libertinus társaság egy tizenöt éves szűz megrontására szövetkezik, s erre két napot szánnak egyikük budoárjában. Céljuk: eltaposni az ifjú szívben „minden bimbózó erényt és vallásos érzést, melyet tanítói ültettek bele” – minden eszközzel a züllés útjára vinni a fiatal lányt, lealjasítani, kiforgatni lelkéből minden olyan – úgymond – „tévhitet”, mellyel mostanáig kábították, két nap alatt a libertinusokkal azonos mértékben elvetemültté, istentagadóvá, kicsapongóvá tenni.

Az erény megrontása, mint téma, korántsem előzmény nélküli a XVIII. század francia regényirodalmában: *Prévost* hőséne, a fiatal De Grioux lovagnak az erényét a könnyelmű Manon rontja meg, *De Laclos* Veszedelmes viszonyaiban az ugyancsak tizenöt éves és ugyancsak volt zárdaszűz Cécile erényére és az élettel kapcsolatos összes illúziójára a romlott, akár libertinusnak is mondható Valmont vicomte tört. De Sade márki egy másik művében, a *Justine*-ben pedig az erény egyenesen meghurcoltatik. Ha meggondoljuk, az erény sorsa egyik központi témája *Voltaire* *Candide*-jének is.

Persze, egész más történik a felvilágosodás nagy századának folyamán az erénnyel Franciaországban és más Angliában. *Richardson* 1740-es *Pamelájában* az erény megjutalmaztatik, ám semmiképpen nem büntettetik *Sterne* regényeiben sem – legfeljebb a gyarló regényhősök gyarlóságik jutalmát fogják „learatni”. Ez az alapvetően optimista szemlélet kétségtelenül az angol puritanizmus velejárója, míg a kortárs francia regényben az erény következetes elbukása, meghurcoltatása és megcsúfoltatása már a vallásos hit megingását, a korlátlan önérvényesítés elvének előtérbe kerülését jelzi. Mindez megtévezve a francia rokokó eredendő szinpadiasságával és züllöttségével.

Ilyen értelemben De Sade márki is jellegzetesen XVIII. századi francia jelenség, hősei elképzelhetetlenek ezek nélkül a rokokó sajátosságok, és a libertinizmusba torkolló, francia „liberté”-eszme nélkül.

Tiszteletre méltó következetességre vall tehát, hogy De Sade márki „A szabadosság iskolája” alcímet viselő művének bevezetőjében a libertinusokhoz intéz röpirat-szerű szót, mégpedig a minden rendű és rangú, nemű és korú kéjencekhez, paráznákhoz, a pillanatnyilag még szűzekhez és a már gyakorló kicsapongókhoz, némi arisztokrata- és

polgárpukkasztó éllel még a következő jótanáccsal is megfejelve ajánlását: „Ezt a könyvet minden anyának el kell olvastatnia a lányával.”

A sajátos De Sade-i filozófia célja a mozgósítás az Isten-kiméra ellen, akinek legfőbb bűne, hogy a szabad akarat képességével verte meg az embert. A szerző felteszi a kérdést: „Vajon mi szükség arra, hogy az ember érdemeket szerezzen Isten előtt? Ha tökéletesen jónak alkotja, nem lett volna képes gonoszt cselekedni, és egyedül ez a mű lenne Istenhez méltó. Választás elé állítani az embert annyi, mint kísértésbe vinni őt. Márpedig Isten – végtelen tudásával – előre látta, hová vezet ez. Ennélfogva szándékosan viszi vesztébe a teremtményt, akit maga alkotott. Micsoda irtózatosságot istenség ez! Szörnyeteg és gonosztevő, aki rászolgált gyűlöletünkre és könyörtelen bosszúnkra! És még ez sem elég, nem éri be ezzel a magasztos munkálkodással: megtérése érdekében vízbe fojtja, tűznek adja, elátkozza az embert. Mindez nem változtat rajta semmit. Az Ördög, aki ennél az ocsmány Istenségnél is hatalmasabb, és erejét mindig megőrizve képes állandóan szembeszegülni alkotójával, csábításai révén szüntelenül romlásba viszi az Örökkévaló kiválasztott nyáját. Semmi sem képes legyűrni a démon hatalmát fölöttünk.”

Ha pedig Isten ilyen gyarló, és ennyire nem képes megóvni bűnök elkövetésétől az emberiséget, akkor fia, a Megváltó sem lehet külön hitvány csalónál, ócska szemfényvesztőnél. Nincs tehát megváltás, mint ahogy erény sincs, a társaság is csupán az erény látszatát követeli meg az embertől.

Ebben a kétségbeejtő helyzetben – sugallja De Sade, akinek eredendő jóhiszeműségét nem szabad kétségbe vonnunk – nem marad más hátra, mint a behódolás az erősebb princípiumnak, a Sátánnak. Azt persze a márki sem hiszi, hogy a Sátán inkább az emberiség javát akarná, mint Isten, de a kárhozatért cserébe, amit majd biztosan nyújtani fog, legalább világi javakkal ajándékozta meg híveit. Ezért biztatja hallgatóságát Dolmancé, a budoár filozófusa: „Hódoljunk hát merészen és szüntelenül a legsúlyosabb álnokságnak, tekintsük úgy, mint kulcsot minden jóhoz, előnyhöz, hírnévhez, gazdagsághoz, és enyhítse könnyű bánatunkat – amiért másokat rászedtünk – az izgató gyönyörűség, hogy gazfickók vagyunk.”

Végső soron morális, sőt, keresztény indíttatású tehát a „gaz” Dolmancé filozófiája, jóllehet a legelemibb keresztény hittételek teljes félreértésén alapul. Ennek a félreértésnek bizonyára jó táptalaja volt a XVIII. századvég Párizsának zülött arisztokrata társadalma. Mindez azonban nem változtat azon a tényen, hogy De Sade minden ideologikus és pornográf istengyalázása morális indítékú. A márki a maga nemében igen következetes, amikor regénybeli szócsövével, Dolmancéval kimondtatja: „A morál terén valamennyi téveszménk onnan ered, hogy nevetséges módon elfogadjuk azt a testvéri köteleket, melyet a keresztények találtak ki az őket sújtó balsors és üldöztetés századában.”

Mégis, az intenkáromló De Sade számára egyetlen gondolat sem elviselhetetlenebb, mint az eshetőség, hogy az Isten-kiméra nem is létezik. Ezt a kimérává vált Istent akarja folytonosan provokálni a Sátánnak emelt szentélyével, a budoárral, a hideg fejével kimódolt feketemiséssel ezt a kimérát akarja, érdemei szerint, meggyötörni. „Olyan vallás kell nekünk – hirdeti –, mely összevág az erkölcsökkel, ... amely képes a lelkeket magasba emelve, folytonosan a drága szabadság – napjaink vallásának egyedüli bálványa – szintjén tartani.”

De Sade a republikánus franciák számára a „kereszténység” helyett a nagyság, hősiesség és erényesség római kultuszát ajánlja, az állampolgárokat pedig önzésüktől vezérelve kívánja erényessé tenni. Tehát – következetes erkölcsforradalmár lévén – a márki is az erény diatalát álmodja meg, elfeledvén, hogy az erény eltiprását, az áldozatok tönkretételét szolgáló budoárja a Sátán előszobája. A vitézi erények római kultusza fasizmus-sá torzul ebben a budoárban, a pornográf rítusok libertinus résztvevői újfajta erényességükben embert kínoznak és embert ölnek. A szabad akarat elvetése De Sade márkinál a Sátánnal szemben tanúsított teljes akaratnélküliségbe torkollik.

KISS IRÉN